

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

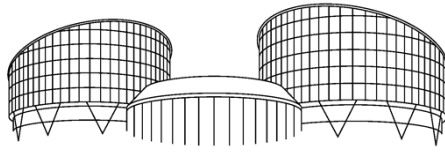
**СПРАВА «АЛАХВЕРДЯН ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF ALAKHVERDYAN v. UKRAINE)**

(Заява № 8838/20)

РІШЕННЯ

П.1 ст 6 (кримінальний аспект) та пп. «b» – «d» п. 3 ст. 6 • Справедливий судовий розгляд • Обмежений перегляд за виключними обставинами Верховним Судом вироку заявника після встановлення Судом порушення в первинному провадженні через використання його зізнавальних показань, наданих за відсутності захисника • Вирок залишено без змін після того, як Верховний Суд вилучив частину доказів, які вважалися скомпрометованими зізнавальними показаннями заявника • Ненадання Верховним Судом пояснення, чому він вважав, що певні інші докази не були скомпрометовані, попри ознаки того, що вони також були одержані за допомогою зізнавальних показань заявника • Питання, чи було решти доказів достатньо для підтвердження вини заявника, вимагало ретельного розгляду усієї доказової бази, що могло бути забезпечене лише шляхом повного повторного розгляду справи • Непроведення повного повторного розгляду справи позбавило заявника права на належний час і можливості для підготовки свого захисту • Тлумачення Верховним Судом висновків Суду у його первинному рішенні не повністю відповідало висновкам Суду • Перегляд справи Верховним Судом характеризувався декількома недоліками.

Підготовлено Секретаріатом. Не є обов'язковим для Суду.



EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

СТРАСБУРГ

26 червня 2025 року

ОСТАТОЧНЕ

26.09.2025

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Його текст може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Алахвердян проти України»

Європейський суд з прав людини (П'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Катержіна Шімачкова (*Kateřina Šimáčková*), Голова,
Марія Елосегі (*María Elósegui*),
Стефані Моро-Вікстром (*Stéphanie Mourou-Vikström*),
Андреас Зюнд (*Andreas Zünd*),
Діана Сирку (*Diana Sârcu*),
Микола Гнатовський (*Mykola Gnatovskyy*),
Ваге Григорян (*Vahe Grigoryan*), судді,

та Мартіна Келлер (*Martina Keller*), заступник Секретаря секції,

з огляду на:

заяву (№ 8838/20), яку 31 січня 2020 року подав до Суду проти України на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) громадянин України, пан Сергій Володимирович Алахвердян (далі – заявник);

рішення повідомити Уряд України (далі – Уряд) про скарги заявника за статтею 6 Конвенції;

зауваження сторін;

після обговорення за зачиненими дверима 03 червня 2025 року постановляє таке рішення, що було ухвалено у той день:

ВСТУП

1. Ця справа стосується стверджуваної несправедливості провадження у Верховному Суді щодо перегляду вироку заявника на підставі висновків Суду у його попередній справі. Заявник скаржився за статтею 6 Конвенції.

ФАКТИ

2. Заявник народився у 1984 році. Він відбуває покарання у виді довічного позбавлення волі у м. Вінниця. Йому була надана правова допомога, і його представляли пан М.О. Тарахкало та пані Ю.О. Коваленко, юристи, які практикують у м. Київ.

3. Уряд представляла його Уповноважений, пані М. Сокоренко.

4. Факти справи можуть бути узагальнені таким чином.

А. Довідкова інформація

5. 10 грудня 2004 року у селищі в будинку Д. було знайдено тіла двох жінок, Д. та С., з численними ножовими пораненнями. Того дня прокуратура порушила кримінальну справу та згодом допитала тих сусідів та родичів потерпілих, які могли щось знати про подію.

6. 11 грудня 2004 року міліція провела обшук у будинку жительки того ж селища Дор. та виявила одяг зі слідами крові. Згідно з матеріалами справи того дня заявника, який знав як Д., так і Дор., викликали до прокуратури в рамках цього провадження. Проте він не з'явився. Жодних інших деталей щодо цього у матеріалах справи немає.

7. 12 грудня 2004 року працівники міліції прибули до будинку заявника та попросили його прослідувати з ними до слідчого. Заявник погодився. Дорогою туди вони забрали із собою знайомого заявника Г.

8. У відділі міліції заявника допитали як свідка у зв'язку з убивством Д. та С. Він не надав інформації, яка б свідчила про його причетність до вбивства. Згідно з твердженнями заявника працівники міліції потім відвезли його та Г. до лісу. Там був чоловік Д., який запропонував їм гроші в обмін на зізнання у скоєнні вбивства Д. і С., замовленого Дор. Заявник стверджував, що він та Г. відмовилися, і працівники міліції кували їх, поки він зрештою не погодився визнати свою вину у скоєнні умисного вбивства, якого насправді не вчиняв.

9. Пізніше того дня заявник написав «явку з повинною» у вчиненні убивства Д. та С. і нанесенні ран Н. Вбачається, що вперше у провадженні про Н., яка була випадковою потерпілою, згадав саме заявник. Заявник також надав детальний виклад того, як було організовано та вчинено вбивство, про свою роль та роль Г., а також про використанні предмети та їхні дії після вбивства, щоб приховати свою причетність (включаючи позбавлення від одягу та зброї).

10. Того ж дня, і все ще не маючи доступу до захисника, заявника змусили взяти участь у відтворенні обстановки та обставин події, під час якої він надав подальші зізнавальні показання. Лише після цього, увечері того ж дня, заявник отримав доступ до безоплатного захисника.

11. Заявник повторював свої зізнавальні показання декілька разів під час проведення подальших слідчих дій, і лише під час судового розгляду у суді першої інстанції він відмовився від них, стверджуючи, що його піддали жорсткому поводженню, щоб змусити надати зізнавальні показання.

12. Після одного повернення справи на новий розгляд, заявника зрештою визнали винним у вчиненні вбивства двох осіб та завданні легких тілесних ушкоджень Н. Апеляційний суд Одеської області, діючи як суд першої інстанції, у своєму вирoku від 25 липня 2005 року (яке Верховний Суд України залишив без змін у касаційному порядку) зауважив, що під час судового розгляду заявник та Г. заперечували свою вину та аргументували, що вони надали узгоджені зізнавальні показання, оскільки їх змусили це зробити, піддавши жорсткому поводженню. Однак суд вважав їхні заперечення стратегією захисту. Суд зауважив у зв'язку з цим, що ніщо не свідчило про піддання

підозрюваних жорстокому поводженню або наявність серйозних порушень кримінального процесу під час досудового розслідування. Суд зауважив, що заявник та Г. надали свої показання добровільно та у присутності своїх захисників; вони також підписали відповідні протоколи слідчих дій. Їхні показання були послідовними та включали детальні виклади того, як було вчинено злочин.

13. Доходячи висновку про винуватість заявника, Апеляційний суд Одеської області посилався, окрім зізнавальних показань заявника від 12 грудня 2004 року, на різні докази, у тому числі:

i) зізнавальні показання, надані заявником під час відтворення обстановки й обставин події, проведеного у присутності його захисника, та під час інших слідчих дій, які також проводилися у присутності захисника;

ii) показання Н. та впізнання заявника Н. і її згадку про те, що вона чула, як Д. зверталася до заявника на ім'я;

iii) показання матерів заявника та Г.;

iv) результати судово-медичних та технічних експертиз;

v) показання свідків, що вони бачили заявника та Г. у будинку Дор. увечері 10 грудня 2004 року;

vi) показання чоловіка Н., якому Н. розповіла про вбивство; та

vii) результати огляду місця злочину та судово-медичної експертизи тіл.

14. Суд також зауважив, що:

«... показання [заявника та Г.] збігаються з іншими доказами по цій справі (показаннями потерпілих, свідків, висновками судових експертиз) і насамперед з показаннями головного свідка – очевидця вчиненого ними злочину – потерпілої Н.»

15. Заявнику було обрано покарання у виді довічного позбавлення волі.

В. Первинне провадження у Суді (заява № 12224/09)

16. У своїй заяві заявник скаржився за статтею 6 Конвенції, що його права на захист були порушені і не було проведено справедливого судового розгляду його справи.

17. У своєму рішенні від 16 квітня 2019 року (рішення у справі «Алахвердян проти України» (*Alakhverdyan v. Ukraine*), заява № 12224/09; далі – рішення 2019 року) Суд встановив порушення пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 Конвенції. Зокрема, Суд встановив, що як тільки заявник повідомив слідчого про свій намір зробити «явку з повинною» і зізнатися працівникам міліції, органи державної влади повинні були усвідомлювати, що це тягнуло за собою можливе покарання у виді довічного позбавлення волі і національне законодавство вимагало надання обвинуваченому допомоги захисника.

Наслідком цього стало обмеження права заявника на захисника під час надання ним зізнавальних показань 12 грудня 2004 року (див. пункти 55 – 57 згаданого рішення 2019 року).

18. Суд також встановив, що заявник надав зізнавальні показання, поки все ще мав статус свідка. Він не лише зізнався у вчиненні вбивства двох осіб, але й надав інформацію, яка згодом дозволила органам досудового розслідування долучити до справи додаткові докази, які були використані у справі щодо заявника, у тому числі речові докази. Хоча він пізніше заявив, що не вчиняв злочинів, Суду було важко зрозуміти, як він міг ефективно відмовитись від цих показань, які вже призвели до виявлення інших доказів проти нього. Так, надані заявником 12 грудня 2004 року показання вказали національним органам досудового розслідування межі, довкола яких вони побудували справу, а також фокус для пошуку інших підтверджуючих доказів; це безперечно неминуче вплинуло на позицію заявника (пункти 61 – 64 рішення 2019 року). Крім того, національні суди також не розглянули питання щодо попередніх обмежень права заявника на захист (пункт 66 рішення 2019 року).

19. Суд дійшов висновку, що (пункт 67 рішення 2019 року):

«у порушеному щодо заявника кримінальному провадженні, розглянутому загалом, не було виправлено процесуальних недоліків, які виникли на стадії досудового слідства. Цей висновок змушує Суд визнати, що Уряд переконливо не довів, що за виняткових та конкретних обставин справи загальну справедливість кримінального провадження не було непоправно порушено обмеженням доступу до захисника 12 грудня 2004 року».

20. Виконання рішення 2019 року перебуває під наглядом Комітету міністрів Ради Європи.

С. Перегляд провадження у Верховному Суді

21. 21 червня 2019 року заявник подав заяву до Верховного Суду про перегляд його кримінальної справи на підставі рішення Суду 2019 року (перегляд за виключними обставинами). Він просив Верховний Суд скасувати його вирок та направити справу на новий розгляд.

22. Заявник стверджував, що Суд встановив, що його вирок ґрунтувався значною мірою на доказах, таких як зізнавальні показання від 12 грудня 2004 року та результати відтворення обстановки та обставин події, які були отримані з порушенням його права на захист і які, таким чином, були недопустимими доказами та мали бути виключені, разом з іншими доказами, одержаними з їхньою допомогою. Заявник також вказав, що суди посилалися на його зізнавальні показання як на підставу для ставлення до Н. як до потерпілої. Необхідність виключення цих доказів відповідно до

висновків Суду стала б важливою зміною у доказовій базі у його справі в цілому, і заявник стверджував, що її слід було переоцінити у всій сукупності, а Верховний Суд був позбавлений можливості це зробити, оскільки це була роль суду першої інстанції. У зв'язку з цим заявник посилався на рішення у справі «Яременко проти України (№ 2)» (*Yaremenko v. Ukraine (no. 2)*), заява № 66338/09, від 30 квітня 2015 року).

23. Верховний Суд провів декілька засідань у справі заявника. Заявник та його захисник були присутні у цих засіданнях. Згідно з твердженнями заявника під час засідань доводи сторін обмежувалися лише питаннями, що стосувалися заяви про перегляд за виключними обставинами, і їм не дозволялося порушувати питань щодо суті справи. У зв'язку з цим заявник вказав, що головуючий суддя чітко попросив його обмежити свої пояснення лише питаннями, пов'язаними з його заявою про перегляд за виключними обставинами, і не торкатися питань, пов'язаних з доказами, або тим, чи був він винним у вчиненні злочину. Заявник також зазначив, що, будучи особою, яка клопотала про перегляд, він виступав першим у засіданні, а прокурор висловлював свою позицію після цього, тому заявник не знав і не міг прокоментувати заяви сторони обвинувачення. Крім того, прокурор не подав жодних письмових доводів і викладав свої аргументи лише усно під час засідання, не даючи заявнику можливості підготувати відповідь заздалегідь. Заявник також стверджував, що він та його захисник мали загалом десять хвилин, протягом яких їм дозволялося виступати перед Верховним Судом на кожному з двох засідань. Він надав стенограму судових засідань для підтвердження цього аргументу.

24. 13 листопада 2019 року Велика Палата Верховного Суду ухвалила постанову, частково задовольнивши заяву заявника про перегляд. Верховний Суд вніс зміни у його вирок, виключивши з нього посилання на зізнавальні показання заявника від 12 грудня 2004 року та на декілька інших доказів, одержаних за допомогою цього скомпрометованого зізнання. Він посилався на концепцію «плоду отруєного дерева», згідно з якою, якщо один доказ є недопустимим через те, що був незаконно отриманий, усі докази, одержані з його допомогою, також повинні бути недопустимими, оскільки всі докази утворюють «пов'язаний ланцюг».

25. Тому Верховний Суд встановив, що, окрім зізнавальних показань та результатів відтворення обстановки та обставин події від 12 грудня 2004 року, отриманих з порушенням права заявника на захист, також слід було виключити такі докази:

і) подальші зізнавальні показання заявника, а саме ті, що були надані під час очної ставки з Дор. та двома іншими свідками, хоча на той момент йому надавав допомогу захисник;

ii) пояснення, надані заявником під час судово-медичної експертизи, проведеної для перевірки його психічного стану на момент вчинення злочину, і в яких він, по суті, повторив інформацію, надану в його зізнавальних показаннях;

iii) одяг, про який заявник вказав у своїх зізнавальних показаннях, та висновки судових експертів щодо слідів на цьому одязі.

26. Однак Верховний Суд в цілому встановив, що виключення згаданих доказів:

«не впливає на законність і [вказує на] обґрунтованість висновків суду у частині визнання [заявника] винуватим у вчиненні злочинів, за які його засуджено, кримінально-правової кваліфікації його дій та призначення покарання. Відповідні висновки ґрунтуються на сукупності інших доказів, зміст яких докладно наведено у вирокі і які були досліджені в судовому засіданні, [вони були] ретельно перевірені й оцінені судом відповідно до вимог статті 67 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 року. Невідповідності [встановленої] процедури одержання цих засобів доказування вимогам Конвенції [Судом] не встановлено».

27. Верховний Суд зазначив у зв'язку з цим, що такі докази, як: i) «послідовні та незмінні» показання Н. про те, що вона бачила заявника на місці злочину і що це він вбив Д. та С.; ii) показання Г. щодо обставин злочину на різних стадіях розслідування, включаючи очну ставку з Дор.; та iii) показання чоловіків Н. та Д., які дізналися про обставини вбивства від Н., не були безпосередньо одержані зі скомпрометованих доказів і тому могли бути використані у справі. Крім того, показання Н. та Г. узгоджувалися з результатами огляду місця злочину та висновками судово-медичної експертизи щодо тілесних ушкоджень на тілах Д. та С..

28. Стосовно аргументів заявника про те, що його неправдиво обмовив Г., оскільки вони обоє були піддані жорстокому поводженню, Верховний Суд встановив, що ці твердження були розглянуті судами двох інстанцій під час первинного розгляду справи та відхилені як необґрунтовані. Він підкреслив, що коли справа на національному рівні переглядалася у зв'язку з рішенням Суду, його роль полягала не в тому, щоб здійснити «повторний касаційний перегляд [справи]», а також, що законність та належне обґрунтування національних рішень повинні були розглядатися виключно у контексті впливу висновків Суду на загальну справедливість провадження. Він також зазначив, що:

«... керуючись принципом юридичної визначеності, Велика Палата в межах відповідного провадження [щодо перегляду] не перевіряє правильності оцінки судами доказів, кримінально-правової кваліфікації діянь, [у вчиненні яких був визнаний винним відповідач], дотримання вимог кримінально-процесуального закону і вирішення інших питань, які не пов'язані з констатованими [Судом] порушеннями прав особи, визначених Конвенцією.»

29. Верховний Суд продовжив аналізувати різницю між справою заявника та згаданим рішенням у справі «Яременко проти України (№ 2)» (*Yaremenko v. Ukraine (no. 2)*) і рішенням у справі «Шабельник проти України (№ 2)» (*Shabelnik v. Ukraine (no. 2)*), заява № 15685/11, від 01 червня 2017 року). Для Верховного Суду ключова відмінність полягала в тому, що у двох вказаних справах Суд встановив подальші порушення Конвенції у зв'язку з провадженням щодо перегляду, оскільки під час перегляду не всі скомпрометовані докази були виключені, і, залишивши вироки заявників без змін, порушення, встановлені раніше, по суті, були закріплені. Однак у цій справі решта доказів (як описано в пункті 27) не мали жодного прямого чи опосередкованого зв'язку з порушеннями, встановленими Судом. Як приклад, Верховний Суд зазначив, що потерпіла Н. та співобвинувачений заявника Г. надали інформацію про злочин, який вони бачили або учасниками якого були, і їхні показання не мали зв'язку з наданою заявником інформацію. Те саме, на думку Верховного Суду, стосувалося огляду місця злочину та висновків судово-медичних обстежень тіл Д. та С..

30. Верховний Суд дійшов висновку стосовно цього питання, що залишення вироку заявника без змін на підставі решти доказів «не призвело б до порушення [права заявника] на справедливий судовий розгляд в аспекті реалізації його права допитувати свідків обвинувачення, передбаченого підпунктом «d» пункту 3 статті 6 Конвенції».

31. Насамкінець Верховний Суд надав детальне пояснення, чому він вважав, що такий підхід перебував в межах його компетенції. Він встановив, що перегляд на підставі рішення Суду (як це передбачено українським законодавством) є формою «поновлення» провадження у справі у розумінні концепції *restitutio in integrum* і це є частиною індивідуальних заходів для виконання рішення Суду. Водночас негативні наслідки, які особа може продовжувати зазнавати внаслідок вироку, можуть бути зупинені та виправлені шляхом повторного розгляду справи та скасування цього вироку лише у випадках, коли «порядок постановлення вироку та/або його зміст, були визнані «загалом несумісними з установленими Конвенцією гарантіями справедливого судового розгляду». Верховний Суд також зауважив, що практика Суду не свідчила, що національні суди не могли за результатами такого перегляду змінити відповідні рішення лише в частині використання доказів, одержаних з порушенням Конвенції, без призначення нового розгляду справи у суді першої інстанції.

32. Верховний Суд також розглянув положення національного законодавства, що регулювали виключне провадження, а саме Главу 34 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України; див. пункт 38). Стаття 467 цієї глави встановлювала, що при ухваленні

нового рішення за результатами перегляду, суд, який розглядав справу, користувався повноваженнями суду відповідної інстанції. Це означало, що Велика Палата Верховного Суду мала ті ж повноваження, що й суд касаційної інстанції в частині способу виправлення помилок судів нижчих інстанцій, з належним урахуванням спеціальних норм статті 467. Суд касаційної інстанції має повноваження як змінювати судові рішення, так і скасовувати їх, повністю або частково, та повертати справу на новий розгляд (стаття 436). У зв'язку з цим, зміна рішення передбачала «менший ступінь втручання» і «не призвела до обмеження процесуальних прав особи, встановлених національним законом та визначених міжнародними стандартами».

33. Верховний Суд дійшов такого висновку, зазначивши, що його постанова у справі заявника виходила з того факту, що хоча Суд ґрунтував свої висновки щодо порушення прав заявника на...

81. ... окремих суттєвих процедурних помилок, однак вони не ставлять під сумнів результатів усього судового провадження, не свідчать про невідповідність вимогам Конвенції вироку щодо [заявника] як у цілому, так і в частині визнання заявника винуватим в умисному вбивстві, а отже не дають підстав вважати його засудження несправедливим. Такий висновок Великої Палати не суперечить із позицією [Суду], висловленою у пункті 79 рішення «Алахвердян проти України» (*Alakhverdyan v. Ukraine*) про те, що визнання порушень пунктів 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6 у цій справі саме по собі є справедливою компенсацією понесеної заявником моральної шкоди і не означає, що він був несправедливо засуджений.

82. Таким чином, виконання державою міжнародних зобов'язань за даних конкретних обставин не передбачає необхідності відновлення юридичного становища, яке [заявник] мав до постановлення щодо нього обвинувального вироку.

83. ...[3] огляду на... стадію провадження, на якій вони були допущені, їх правову природу та юридичні наслідки, виправлення таких порушень можливо здійснити шляхом зміни вироку й ухвали і виключення з переліку доказів винуватості заявника в умисних вбивствах за обтяжуючих обставин даних, одержаних у результаті недотримання його конвенційних прав, і похідних від них засобів доказування.

84. Встановлене Судом недотримання прав [заявника] на захист жодним чином не вплинуло на законність і обґрунтованість судових рішень у частині його засудження за умисне заподіяння [Н.] легких тілесних ушкоджень, кваліфіковане за частиною другою статті 125 КК України, обвинувачення за якою не вимагає обов'язкової участі захисника. Порушень конвенційних прав заявника під час судового провадження у цій частині обвинувачення [Судом] констатовано не було.»

34. Семеро суддів Великої Палати Верховного Суду написали окрему думку, в якій зауважили, що Суд, по суті, встановив, що загальна справедливість кримінального провадження щодо заявника була безповоротно порушена обмеженням його права на захист, а тому єдиним засобом юридичного захисту було скасування вироку та

повернення справи на новий розгляд до суду першої інстанції. Судді зазначили у зв'язку з цим, що хоча Верховний Суд виключив зізнавальні показання заявника та частину доказів, одержаних з їхньою допомогою, він, тим не менш, не зміг пояснити, чому не виключив показання Н., на яку заявник сам вказав у своїх зізнавальних показаннях як на третю потерпілу.

35. Судді також зазначили, що Верховний Суд вийшов за межі своїх повноважень, оскільки він встановив, що решти доказів було достатньо, щоб залишити вирок заявника без змін, і таким чином здійснив оцінку сукупності доказів у справі, чого він не мав права робити згідно із законодавством. У зв'язку з цим судді посилалися на рішення Суду у згаданих справах «Яременко проти України (№ 2)» (*Yaremenko v. Ukraine (no. 2)*) та «Шабельник проти України (№ 2)» (*Shabelnik v. Ukraine (no. 2)*).

36. Суддя Г. надав окрему думку, в якій не погодився, що справу заявника можна було порівняти зі справами «Яременко проти України (№ 2)» (*Yaremenko v. Ukraine (no. 2)*) та «Шабельник проти України (№ 2)» (*Shabelnik v. Ukraine (no. 2)*). Він стверджував, що під час розгляду справи заявника увага була зосереджена на обсязі повноважень Верховного Суду у виключних провадженнях, а не можливому закріпленні ним у процесі перегляду порушень, встановлених Судом. У зв'язку з цим суддя Г. проаналізував положення КПК України, що стосуються повноважень Верховного Суду щодо перегляду. Він стверджував, що вони не дозволяли змінювати вирок, і тому Верховний Суд вийшов за межі своїх повноважень і не міг вважатися «судом, встановленим законом», аналогічно до висновків у справі «Сокурєнко та Стригун проти України» (*Sokurenko and Strygun v. Ukraine*), заяви № 29458/04 та № 29465/04, від 20 липня 2006 року). Він також погодився зі згаданою окремою думкою щодо використання показань Н., яка була залучена до провадження і свідчила проти заявника лише після того, як він сам згадав її у своїй «явці з повинною».

37. Суддя Я. висловила збіжну думку, в якій зауважила, що виключення Верховним Судом певних недопустимих доказів (після встановлення Судом порушення) було частиною процесу перевірки правильності правової оцінки судами першої та апеляційної інстанцій обставин справи, як це передбачено статтями 433 та 467 КПК України. На її думку, ця операція не потребувала дослідження або переоцінки доказів, і тому підпадала під сферу повноважень Верховного Суду. Вона також виділила перелік умов, при дотриманні яких, на її думку, Верховний Суд мав можливість змінювати судові рішення під час провадження за виключними обставинами, зокрема:

РІШЕННЯ У СПРАВІ «АЛАХВЕРДЯН ПРОТИ УКРАЇНИ»

1) має бути рішення міжнародної судової установи, юрисдикція якої визнана Україною, яким встановлено порушення державою міжнародних зобов'язань при вирішенні справи національним судом;

2) встановлені порушення вплинули на загальну справедливість судового розгляду;

3) встановлені порушення мали наслідком обмеження, звуження або позбавлення прав заявника, пов'язаних із процесом доказування (збором та оцінкою доказів, представленням та доведенням своєї правової позиції перед судом);

4) виправлення встановлених порушень прав заявника під час перегляду за виключними обставинами не потребує здійснення дослідження доказів та не обумовлює необхідності переоцінки достовірності доказів; та

5) при застосуванні доктрини «плодів отруєного дерева» сукупності доказів, що залишились після виключення з обсягу доказової бази доказів, отриманих внаслідок істотного порушення Конвенції, а також тих доказів, що були отримані завдяки їм, достатньо для підтвердження доведеності вини заявника в інкримінованих йому кримінальних правопорушеннях.

ВІДПОВІДНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ТА ПРАКТИКА

I. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ (2012 РОКУ)

38. Кодекс у редакції, чинній на момент подій, передбачав:

Стаття 433. Межі перегляду судом касаційної інстанції

«1. Суд касаційної інстанції перевіряє правильність застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального та процесуального права, правової оцінки обставин і не має права досліджувати докази, встановлювати та визнавати доведеними обставини, що не були встановлені в оскарженому судовому рішенні, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу.

2. Суд касаційної інстанції переглядає судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій у межах касаційної скарги. Суд касаційної інстанції вправі вийти за межі касаційних вимог, якщо цим не погіршується становище засудженого (...). Якщо задоволення [касаційної скарги] дає підстави для прийняття рішення на користь інших засуджених, від яких не надійшли скарги, суд касаційної інстанції зобов'язаний прийняти таке рішення.»

Стаття 436. Повноваження суду касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги

«1. Суд касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги має право:

РІШЕННЯ У СПРАВІ «АЛАХВЕРДЯН ПРОТИ УКРАЇНИ»

- 1) залишити судові рішення без зміни, а касаційну скаргу – без задоволення;
- 2) скасувати судові рішення і призначити новий розгляд у суді першої чи апеляційної інстанції;
- 3) скасувати судові рішення і закрити кримінальне провадження;
- 4) змінити судові рішення.»

Стаття 438. Підстави для скасування або зміни судового рішення судом касаційної інстанції

«1. Підставами для скасування або зміни судових рішень при розгляді справи в суді касаційної інстанції є:

- 1) істотне порушення вимог кримінального процесуального закону;
- 2) неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність;
- 3) невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особи засудженого.

2. При вирішенні питання про наявність зазначених у частині першій цієї статті підстав суд касаційної інстанції має керуватися статтями 412-414 цього Кодексу.»

Стаття 463. Порядок подання заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами

«...

3. Заява про перегляд судового рішення за виключними обставинами у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні цієї справи судом подається до Верховного Суду для її розгляду у складі Великої Палати.»

Стаття 467. Судові рішення за наслідками кримінального провадження за нововиявленими або виключними обставинами

«1. Суд має право скасувати вирок чи ухвалу і ухвалити новий вирок чи постановити ухвалу або залишити заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами без задоволення. При ухваленні нового судового рішення суд користується повноваженнями суду відповідної інстанції.

За результатами перегляду судового рішення за нововиявленими або виключними обставинами Верховний Суд може також скасувати судові рішення (судові рішення) повністю або частково і передати справу на новий розгляд до суду першої або апеляційної інстанції.»

II. ПРАКТИКА ВЕРХОВНОГО СУДУ

39. 27 травня 2020 року у справі № 1-1/07 Велика Палата Верховного Суду постановила таке:

РІШЕННЯ У СПРАВІ «АЛАХВЕРДЯН ПРОТИ УКРАЇНИ»

«Рішенням Європейського суду з прав людини ... від 23 січня 2020 року у справі «Головко проти України» (*Golovko v. Ukraine*) констатовано недотримання Україною у кримінальній справі щодо [заявника] вимог статті 3 у процесуальному аспекті, пункту 1 та підпункту «с» пункту 3 статті 6 Конвенції...

...

(...) [У]раховуючи констатоване ЄСПЛ порушення права [заявника] на справедливий судовий розгляд у зв'язку із використанням зізнавальних показань заявника, отриманих із порушенням права на захист, що обумовлює необхідність повторного дослідження та оцінки наявних у матеріалах справи доказів, Велика Палата Верховного Суду, діючи в межах повноважень, визначених ч. 5 ст. 33, ст. 467 КПК, ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02 червня 2016 року № 1402-VIII, позбавлена можливості змінити судові рішення в цій справі (...).

Водночас, зазначені вище порушення прав заявника, встановлені рішенням ЄСПЛ, свідчать про істотне порушення вимог кримінально-процесуального закону національними судовими органами (п. 1 частини першої ст. 398 КПК 1960 року). Виходячи із зазначених фактичних та правових підстав, Велика Палата Верховного Суду вважає, що постановлені рішення суду у кримінальній справі щодо [заявника] підлягають скасуванню.

...

Констатований ЄСПЛ характер порушень, їхня правова природа, стадія провадження, на якій вони були допущені і на якій можуть бути виправлені, дають підстави вважати, що виправлення цих порушень можна здійснити шляхом застосування такого заходу індивідуального характеру, як повторний перегляд справи [щодо заявника].

Під час нового розгляду суду необхідно дати належну оцінку всім зібраним у справі доказам з точки зору їх допустимості, належності, достовірності, а сукупність зібраних доказів оцінити з точки зору їх достатності у своєму взаємозв'язку для висновку про винуватість чи невинуватість [заявника] (...)

40. 06 липня 2021 року у справі № 1-7/2010 Велика Палата Верховного Суду постановила таке:

«9. Рішенням Європейського суду з прав людини від 08 жовтня 2020 року у справі «Шуманський проти України» (*Shumanskyu v. Ukraine*), яке набуло статусу остаточного, констатовано недотримання конвенційних прав [заявника] під час досудового розслідування і судового розгляду справи.

...

86. ... [В]елика Палата звертає увагу на те, що в межах виключного судового провадження (...) не здійснюється повторна касаційна процедура, а рішення судів перевіряються лише з точки зору впливу встановленого ЄСПЛ недотримання Україною [її] міжнародних зобов'язань на загальну справедливість судового розгляду. Виходячи із наведеного, керуючись принципом юридичної визначеності, Верховний Суд не перевіряє правильність вирішення судами інших питань, які не пов'язані з визнаними міжнародною установою порушеннями конвенційних прав заявника.

87. Будучи судом права, а не факту, Верховний Суд не вправі самостійно досліджувати докази, давати їм оцінку, перевіряти відповідність висновків судів

нижчого рівня фактичним обставинам справи і встановлювати нові обставини, що не були встановлені в оскаржуваних судових рішеннях. Водночас Велика Палата, як і касаційний суд (...) наділена компетенцією вирішувати питання про дотримання судом першої інстанції вимог кримінально-процесуального закону, зокрема положень (...) щодо оцінки доказів на основі всебічного, повного й об'єктивного розгляду всіх обставин справи в їх сукупності, обов'язку суду мотивувати прийняття чи неприйняття до уваги кожного засобу доказування і постановлення обвинувального вироку лише за умови доведеності під час судового розгляду винності підсудного у вчиненні злочину.»

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

A. Межі розгляду справи

41. Заявник скаржився за статтею 6 Конвенції, що Верховний Суд, замість направлення справи до суду першої інстанції на новий розгляд, переоцінив докази у його справі, чого він не мав повноважень робити. Через це він не був «судом, встановленим законом». Заявник також скаржився, що виключення деяких доказів Верховним Судом створило нову «доказову ситуацію», яка вимагала нового допиту (включаючи перехресний допит) свідків, особливо Г. та Н., що не було зроблено, й він не мав належного часу і можливостей для підготовки свого захисту у цій новій ситуації.

42. Про цю заяву заявника було повідомлено Уряд України разом з іншою подібною справою за пунктом 1 статтею 6 та підпунктами «а» – «d» пункту 3 статті 6 Конвенції, при цьому питання за підпунктом «а» пункту 3 статті 6 Конвенції стосувалося конкретно другої справи.

43. У своїх зауваженнях заявник висунув скарги та надав коментарі щодо порушення його права за підпунктом «а» пункту 3 статті 6 Конвенції бути інформованим про характер та підстави обвинувачення проти нього у провадженні Верховного Суду. Суд зазначає, що ці нові скарги не можуть вважатися уточненням первинних скарг заявника до Суду. Тому він вважає недоцільним розглядати ці питання у контексті цієї справи (див., наприклад, рішення у справі «Пірянник проти України» (*Piryanik v. Ukraine*), заява № 75788/01, пункт 20, від 19 квітня 2005 року).

44. Суд розгляне скарги заявника за пунктом 1 статті 6 Конвенції та підпунктами «b» – «d» пункту 3 статті 6 Конвенції, які передбачають:

«1. Кожен має право на справедливий ... розгляд його справи ... судом, ... який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення.

3. Кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права:

...

(b) мати час і можливості, необхідні для підготовки свого захисту;

(c) захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вибраного на власний розсуд, або – за браком достатніх коштів для оплати юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя;

(d) допитувати свідків обвинувачення або вимагати, щоб їх допитали, а також вимагати виклику й допиту свідків захисту на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення...»

В. Прийнятність

1. Доводи сторін

45. Уряд стверджував, що стаття 6 Конвенції не застосовувалася до оскаржуваного провадження на національному рівні. Він зазначив, що стаття 6 Конвенції зазвичай не застосовується до проваджень за виключними обставинами, таких як поновлення справи; лише нові провадження, які проводяться після задоволення клопотання про поновлення справи, можуть вважатися «встановленням обґрунтованості кримінального обвинувачення». У цій справі провадження у Великій Палаті Верховного Суду не було «новим» у розумінні практики Суду, а було обмежено відновленням прав заявника до стану, що існував до порушення Конвенції (реституція або *restitutio in integrum*). Уряд стверджував, що у справі заявника не було повторного розгляду, і під час перегляду рішень судів нижчих інстанцій Велика Палата Верховного Суду керувалася лише обставинами та доказами, встановленими та дослідженими цими судами, і щодо яких Суд не встановив порушення прав заявника. На підтримку свого аргументу Уряд посилався на рішення у справі «Морейра Феррейра проти Португалії (№ 2)» [ВП] (*Moreira Ferreira v. Portugal (no. 2)*) [GC], заява № 19867/12, пункти 60 і 61, від 11 липня 2017 року; ухвалу щодо прийнятності у справі «Фішер проти Австрії» (*Fischer v. Austria*), заява № 27569/02, від 06 травня 2003 року; рішення у справі «Льоффлер проти Австрії» (*Löffler v. Austria*), заява № 30546/96, пункти 18 і 19, від 03 жовтня 2000 року; та ухвалу щодо прийнятності у справі «Оджалан проти Туреччини» (*Öcalan v. Turkey*), заява № 5980/07, від 06 липня 2010 року).

46. Заявник заперечив. Він наголосив, що під час провадження щодо перегляду у Верховному Суді було порушено нові факти та нові скарги. У зв'язку з цим він посилався на рішення Суду у справі «Об'єднання «Ферайн геген Тьсрфабрікен» проти Швейцарії (№ 2)» [ВП] (*Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) v. Switzerland (no. 2)*) [GC], заява № 32772/02, ЄСПЛ 2009), в якому Суд зауважив, що він міг розглянути скаргу на те, що повторний розгляд на національному рівні

у межах виконання одного з його рішень призвів до нового порушення Конвенції. Заявник також стверджував, що згідно з практикою Суду, якщо оскарження за виключними обставинами передбачає або фактично призводить до нового розгляду справи, стаття 6 Конвенції застосовується звичайним чином до відповідного провадження. У зв'язку з цим він зауважив, що правова ситуація, в якій він опинився, була подібною до тієї, що виникла в згаданому рішенні у справі «Яременко проти України (№ 2)» (*Yaremenko v. Ukraine (no. 2)*) та рішенні у справі «Бочан проти України (№ 2)» [ВП] (*Bochan v. Ukraine (no. 2)*) [GC], заява № 22251/08, ЄСПЛ 2015), оскільки Верховний Суд, хоча і діяв у межах провадження щодо перегляду за виключними обставинами після рішення Суду, фактично переглянув справу та ухвалив нове рішення. У ситуації заявника це означало, що питання про його вину у вчиненні злочину було переглянуто *de novo*, і тому був застосовний кримінальний аспект статті 6 Конвенції.

2. Оцінка Суду

47. Суд повторює, що згідно з його практикою пункт 1 статті 6 Конвенції не гарантує право на поновлення провадження (див., серед іншого, ухвалу щодо прийнятності у справі «Завадський проти Польщі» (*Zawadzki v. Poland*), заява № 34158/96, від 06 липня 1999 року та «Саблон проти Бельгії» (*Sablon v. Belgium*), заява № 36445/97, пункт 86, від 10 квітня 2001 року) і зазвичай не застосовується до проваджень за виключними обставинами, в яких вимагається новий розгляд, якщо лише характер, обсяг та специфічні особливості провадження у відповідній правовій системі не такі, що підпадають під сферу дії пункту 1 статті 6 Конвенції (див., згадане рішення у справі «Морейра Феррейра проти Португалії (№ 2)» (*Moreira Ferreira v. Portugal (no. 2)*), пункт 60).

48. Стосовно України, то Суд вже розглядав провадження щодо перегляду за виключними обставинами після ухвалення рішення Судом як у цивільних, так і у кримінальних справах. У згаданому рішенні у справі «Бочан проти України (№ 2)» (*Bochan v. Ukraine (no. 2)*), пункт 54), яке стосувалося цивільної справи, Суд встановив, що, у виняткових випадках, стаття 6 Конвенції застосовується, оскільки Верховний Суд провів «новий розгляд» вимоги заявника на нових та свіжих підставах, пов'язаних з його тлумаченням рішення Суду, хоча він вирішив залишити результат справи без змін і, зокрема, не зобов'язувати провести повний новий розгляд справи судом нижчої інстанції.

49. В згаданому рішенні у справі «Шабельник проти України (№ 2)» (*Shabelnik v. Ukraine (no. 2)*), яке стосувалося кримінального провадження, питання щодо застосовності статті 6 Конвенції не виникало, оскільки провадження щодо перегляду тоді складалося з

двох стадій: на першій стадії Верховний Суд скасував вирок заявника та повернув справу на новий розгляд, а на другій стадії інший склад Верховного Суду розглянув справу за стандартними правилами касаційного перегляду. Скарги заявника стосувалися лише другої стадії (пункти 34 і 35). З іншого боку, в рішенні у справі «Яременко проти України (№ 2)» (*Yaremenko v. Ukraine (no. 2)*) Верховний Суд, діючи у межах процедури перегляду за винятковими обставинами, виключив деякі докази зі справи заявника та дійшов висновку, що решти доказової бази було достатньо для доведення вини пана Яременка. Суд вважав, що такий підхід Верховного Суду становив «повторний розгляд» справи заявника (пункти 55 і 56).

50. У цій справі 13 листопада 2019 року Велика Палата Верховного Суду частково задовольнила заяву заявника про перегляд і в межах цієї ж процедури внесла зміни в його вирок шляхом виключення деяких доказів, раніше допущених у справі заявника, але дійшла висновку, що решти доказової бази було достатньо для доведення його вини. Суд зазначає, що цей підхід по суті є таким же, як в згаданому рішенні у справі «Яременко проти України (№ 2)» (*Yaremenko v. Ukraine (no. 2)*), і це не просто відмова повернути справу на новий розгляд. Це також не проста текстова зміна первинного рішення з метою виконання рішення Суду. Суд вважає, що у цій справі Верховний Суд здійснив повторний розгляд справи заявника (див. також рішення у справі «Серрано Контрерас проти Іспанії (№ 2)» (*Serrano Contreras v. Spain (no. 2)*), заява № 2236/19, пункт 28, від 26 жовтня 2021 року).

51. Таким чином, відповідне провадження стосувалося «встановлення обґрунтованості кримінального обвинувачення» у розумінні статті 6 Конвенції. Заперечення Уряду про те, що Суд не має юрисдикції *ratione materiae*, повинно бути відхилено.

52. Суд також зазначає, що це провадження було новим відносно провадження на національному рівні, яке було предметом рішення 2019 року, і слідувало за ним. Питання про те, чи було дотримано гарантії справедливого судового розгляду за статтею 6 Конвенції, може бути розглянуте Судом окремо від аспектів стосовно виконання рішення 2019 року (див., згадані рішення у справах «Морейра Феррейра проти Португалії (№ 2)» (*Moreira Ferreira v. Portugal (no. 2)*), пункти 54 – 59 та «Яременко проти України (№ 2)» (*Yaremenko v. Ukraine (no. 2)*), пункти 54 – 56).

53. З огляду на вказане Суд зазначає, що скарги заявника не є явно необґрунтованими у розумінні підпункту «а» пункту 3 статті 35 Конвенції. Він також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Тому вони мають бути визнані прийнятними.

С. Суть

1. Доводи сторін

(а) Заявник

54. Заявник стверджував, що Верховний Суд, змінюючи вирок за результатами виключного провадження щодо перегляду, вийшов за межі своїх повноважень, передбачених законодавством. Зокрема, у провадженнях щодо перегляду Верховний Суд мав ті ж повноваження, що й суд касаційної інстанції, тобто забезпечення правильного застосування норм матеріального та процесуального права та правової кваліфікації обставин справи, і йому було прямо заборонено розглядати докази. Тому заявник зазначив, що виключивши суттєву частину доказової бази у його справі і водночас переоцінивши решту доказів та постановивши, що їх було достатньо для визнання винним заявника, Верховний Суд діяв *ultra vires*. У зв'язку з цим заявник посилався на згадане рішення у справі «Сокурєнко та Стригун проти України» (*Sokurenko and Strygun v. Ukraine*).

55. У зв'язку з цим заявник навів посилання на декілька рішень Верховного Суду, постановлених у провадженнях щодо перегляду у період з 2019 до 2024 роки після ухвалення рішення Судом, в яких Верховний Суд направляв справи до суду першої інстанції для переоцінки доказів, оскільки така переоцінка виходила за межі його повноважень (див. цитати деяких з цих рішень у пунктах 39 і 40).

56. Заявник також навів посилання на деякі інші постанови Верховного Суду, в яких він застосовував той же підхід, що й у його справі, стверджуючи, що цей підхід застосовувався лише там, де когось було засуджено до довічного позбавлення волі, оскільки всі справи, в яких Верховний Суд направляв справи на повторний розгляд, стосувалися інших покарань. Заявник вважав це вибіркоким підходом, який підривав принципи верховенства права та юридичної визначеності.

57. Заявник стверджував у зв'язку з цим, що його зізнавальні показання та докази, одержані з їхньою допомогою, визначили хід розслідування у його справі, а також визначили напрямок та обсяг дослідження інших доказів. Заявник також зазначив, що з огляду на правила використання доказів, що існували на той момент, його дії були обмежені через його зізнавальні показання «протягом усього первинного провадження». Ці показання також були ключовим фактором у його стратегії захисту, включаючи допит свідків та дослідження інших доказів. Крім того, зізнання заявника, безсумнівно, вплинуло на поведінку його співобвинуваченого Г., який давав свої показання за тих же обставин, що й заявник, а також вплинуло на показання інших свідків. У зв'язку з цим він вважав, що ці показання

мали бути переоцінені, і йому мала бути надана можливість допитати цих свідків.

58. Заявник також стверджував, що обраний Верховним Судом підхід до розгляду його справи, перешкодив йому ефективно підготувати свій захист та обґрунтувати свою позицію, зокрема тому, що, враховуючи розбіжну практику, описану в пунктах 55 і 56, він не знав, чого очікувати під час засідання. Заявник зауважив у зв'язку з цим, що під час засідання у Верховному Суді його захисник просив суд надати йому додатковий час для підготовки справи до будь-якого повторного розгляду, якщо Верховний Суд вирішить це зробити. На це клопотання відповіді не було. Заявник також наголосив, що хоча Верховний Суд провів «засідання з розгляду доказів», сторони тим не менш були обмежені лише питаннями, що стосувалися заяви про перегляд за виключними обставинами, і їм не дозволялося порушувати питання щодо суті справи. Заявник також зазначив, що прокурор не подавав жодних письмових доводів і викладав свої аргументи лише усно під час засідання. Крім того, заявник виступав першим у засіданні, а прокурор представляв свою позицію після цього. Ця ситуація не дала заявнику можливості підготувати відповідь заздалегідь та прокоментувати заяви сторони обвинувачення (див. пункт 23). Насамкінець заявник стверджував, що він не зміг оскаржити достовірність або надійність (решти) доказів, оскільки не міг знати, які докази будуть виключені, а які залишаться.

59. Заявник також зазначив, що Верховний Суд вкрай неправильно витлумачив висновки Суду у його первинній справі, оскільки Суд встановив, що загальна справедливість провадження була порушена обмеженням права заявника на захист, але Верховний Суд у своїй постанові по суті зазначив, що загальна справедливість вироку заявника не була піддана сумніву.

60. У відповідь на зауваження Уряду (див. пункт 64) заявник зазначив, що аргумент про те, що практика Верховного Суду щодо виключення деяких доказів та залишення вироків без змін у межах перегляду за виключними обставинами була усталеною, вона не застосовувалася до його справи, оскільки була розглянута до того, як Верховний Суд ухвалив рішення, на які посилався Уряд на підтримку своєї позиції. Заявник також стверджував, що його справа була першою, в якій Верховний Суд чітко сформулював та застосував доктрину «плоду отруєного дерева», яку він використав для виключення скомпрометованих доказів.

61. Щодо аргументу Уряду про те, що стаття 433 КПК України не означала, що суд не міг здійснювати інші дії, пов'язані з оцінкою доказів, лише оцінку їхньої достовірності (див. пункт 65), заявник стверджував, що, по-перше, Уряд взяв цей аргумент з листа Голови Верховного Суду (доданого до його зауважень) та представив його так,

ніби він випливав з тексту постанови Верховного Суду у справі заявника, що не відповідало дійсності. Заявник вважав, що це була занадто далекосяжна заява, яка не ґрунтувалася на жодному надійному джерелі, не кажучи вже про постанову у його справі (або будь-яке інше рішення).

(b) Уряд

62. Уряд стверджував, що повноваження Великої Палати Верховного Суду переглядати справи за виключними обставинами були чітко передбачені законом. Крім того, стаття 467 КПК України передбачала, що під час ухвалення нового рішення у межах перегляду за виключними обставинами Верховний Суд мав повноваження суду відповідної інстанції. Тобто, ухвалюючи постанову про перегляд за виключними обставинами, Велика Палата Верховного Суду має повноваження касаційного суду «в частині способу виправлення помилок судів нижчих інстанцій», з належним урахуванням спеціальних норм статті 467. Уряд також стверджував, що згідно з пунктом 4 частини першої статті 436 КПК України після касаційного перегляду касаційної скарги, суд має право змінювати рішення, ухвалені судами нижчих інстанцій. Згідно з твердженнями Уряду той факт, що стаття 467 дозволяла скасування рішень судів нижчих інстанцій повністю або частково, не означав, що суд був зобов'язаний робити будь-яку з цих дій, радше це були повноваження, якими він міг скористатися.

63. У зв'язку з цим Уряд також наголосив, що зміна вироку передбачає менший ступінь втручання у судові рішення і не призводить до обмеження процесуальних прав заявника.

64. На підтримку своїх аргументів Уряд навів посилання на сім постанов Верховного Суду, ухвалених у межах стандартних касаційних переглядів у період з 2019 до 2022 роки, в яких попередні вироки були змінені після виключення певних доказів, але визнання винним було залишено без змін. Уряд також послався на три рішення Великої Палати Верховного Суду, ухвалені у 2021 та 2023 роках саме у провадженнях щодо перегляду після ухвалення рішень Судом, і в яких був застосований той же підхід. На думку Уряду, це демонструвало єдність та послідовність підходу Верховного Суду до питання про те, чи мав Верховний Суд, діючи як касаційний суд, повноваження змінювати вирок без направлення справи на новий розгляд.

65. Уряд також стверджував, що у своїй постанові від 13 листопада 2019 року Верховний Суд створив нове правило, яке дозволило йому змінювати вирок без направлення справи на повторний розгляд. Вбачається, що, описуючи це правило, Уряд посилався на перелік умов, викладених суддею Я. у її збіжній думці (див. пункт 37). Уряд вважав, що у цій справі Велика Палата Верховного Суду мала право на

підставі цього правила та цих умов змінити вирок у справі заявника, і вона використала порядок, передбачений законом.

66. Уряд також прокоментував питання, чи переоцінював Верховний Суд докази у справі заявника. Він зауважив, що у касаційних провадженнях суду прямо заборонено законом вирішувати питання щодо достовірності доказів (стаття 433 КПК України). Уряд вважав, що інші дії, пов'язані з оцінкою доказів, не були заборонені, включаючи визначення, чи були докази достатніми та послідовними. Виключення Верховним Судом доказів, одержаних з порушенням Конвенції, та розгляд ним справи на підставі решти доказів не спричинило, на думку Уряду, «дослідження та переоцінки достовірності доказів». У цій справі згідно з твердженнями Уряду Верховний Суд «оцінив сукупність зібраних доказів, щоб переконатися, що вони були належними та достатньо послідовними».

67. Насамкінець Уряд стверджував, що справа заявника відрізнялася від згаданих рішень у справах «Яременко проти України (№ 2)» (*Yaremenko v. Ukraine (no. 2)*) та «Шабельник проти України (№ 2)» (*Shabelnik v. Ukraine (no. 2)*), оскільки у вказаних справах Суд встановив повторне порушення, тому що Верховний Суд, виключивши зізнавальні показання заявників, і знову прийнявши інші недопустимі докази, таким чином, вкорінив порушення, раніше встановлені Судом. У цій справі Велика Палата належним чином врахувала висновки Суду у вказаних справах і виключила не лише докази, які були безпосередньо недопустимими, але й декілька інших доказів, одержаних з їхньою допомогою. Решта доказів не мали ні прямого, ні опосередкованого зв'язку з порушеннями конвенційних прав заявника, встановленими у рішенні Суду 2019 року.

2. Оцінка Суду

68. Насамперед Суд зауважує, що, окрім скарг, пов'язаних зі справедливістю провадження у Верховному Суді, включаючи відсутність можливості підготувати свій захист та оскаржити докази, заявник висунув окрему скаргу на те, що цей суд не був «судом, встановленим законом». У зв'язку з цим заявник зазначив, що Верховний Суд, навіть діючи як касаційний суд, не мав повноважень переоцінювати докази, але зробив це у його справі. Він вважав, що через це його справа була подібною, зокрема, до рішення у справі «Сокурєнко та Стригун проти України» (*Sokurenko and Strygun v. Ukraine*).

69. В рішенні у справі «Сокурєнко та Стригун проти України» (*Sokurenko and Strygun v. Ukraine*) Суд встановив, що Верховний Суд, скасувавши постанову Вищого господарського суду України, залишив без змін постанову апеляційного суду, хоча він міг лише або направити справу на новий розгляд судом нижчої інстанції, або ж припинити

провадження у справі (пункт 26). Верховний Суд таким чином чітко зробив те, що не було передбачено Господарським процесуальним кодексом України, і не було іншої достатньої правової підстави для здійснення ним цих повноважень. Так само, Верховним Судом не було надано жодних чітких та правдоподібних причин для виняткового відходу від його звичайних повноважень.

70. У цій справі, навпаки, питання повноважень Великої Палати у межах перегляду за виключними обставинами було одним з центральних, і Верховний Суд (та його судді у своїх окремих думках) детально та розлого розглядали це питання та надали конкретні пояснення щодо правових підстав застосованого підходу. Суд нагадує у зв'язку з цим, що його завдання полягає не у заміні висновків національних судів щодо тлумачення та застосування національного законодавства або наданні пропозиції конкретного вирішення певної ситуації.

71. Суд також підкреслює, що його не можна зобов'язати постановити абстрактне рішення щодо того, чи була практика виключення деяких – скомпрометованих – доказів, але залишення обвинувального вироку без змін на підставі решти доказів несумісною з Конвенцією, як, вбачається, припускає заявник. Суд може лише розглянути конкретну справу, що перебуває на його розгляді, і вирішити, чи було порушено Конвенцію за обставин цієї справи. У цій справі Суд вважає, що основним питанням, яке він має розглянути, полягає у тому, чи, враховуючи всі фактори разом, були дотримані гарантії справедливого судового розгляду за статтею 6 Конвенції у провадженні, що встановлювало обґрунтованість кримінального обвинувачення проти заявника після його заяви про перегляд з огляду на попереднє рішення Суду. Обставини цієї справи, таким чином, можна більшою мірою порівняти зі згаданою справою «Яременко проти України (№ 2)» (*Yaremenko v. Ukraine (no. 2)*), пункт 64), аніж зі згаданою справою «Сокурєнко та Стригун проти України» (*Sokurenko and Strygun v. Ukraine*), або рішенням у справі «ТОВ «Укркава» проти України» (*Ukrkava, TOV v. Ukraine*), заява № 10233/20, від 06 лютого 2025 року, ще не остаточне).

72. Суд посилається на свій висновок у рішенні 2019 року, що коли заявник зробив «явку з повинною» 12 грудня 2004 року, його право на правову допомогу було обмежене. Суд наголосив, що показання, які заявник надав у своїй «явці з повинною», надали національним слідчим органам межі, довкола яких вони побудували справу, а також фокус для пошуку інших підтверджуючих доказів; це безперечно неминуче вплинуло на позицію заявника. Цей недолік також не був належним чином усунений на подальших стадіях провадження (див. пункти 17 і 18).

73. У провадженні щодо перегляду у справі заявника, що призвело до подання цієї заяви до Суду, Верховний Суд виключив не лише зізнавальні показання заявника, а й значну кількість інших доказів, безпосередньо одержаних за його допомогою, оскільки вони також вважалися скомпрометованими. Він, зокрема, посилався на висновки Суду у справі «Яременко проти України (№ 2)» (*Yaremenko v. Ukraine (no. 2)*), в якій виключення лише частини скомпрометованих доказів та використання решти доказів для залишення обвинувального вироку заявника без змін було визнано закріпленням порушень, раніше встановлених Судом. На відміну від того, що він зробив у згаданій справі, у справі заявника Верховний Суд вважав, що він правильно виключив усі скомпрометовані докази.

74. Суд визнає, що Верховний Суд взяв до уваги його висновки у справі «Яременко проти України (№ 2)» (*Yaremenko v. Ukraine (no. 2)*) та виключив не лише зізнавальні показання, чітко отримані з порушенням права заявника на підготовку свого захисту та представлення своєї позиції, а й інші скомпрометовані докази. Проте він зауважує, що показання, надані потерпілою Н., про яку органи державної влади дізналися після того, як заявник згадав її у своїй «явці з повинною», було визнано такими, що не мали безпосереднього зв'язку зі скомпрометованими доказами. Її показання, разом з показаннями її чоловіка та чоловіка Д., які обоє дізналися про вбивство від Н., були іншими доказами, які, по суті, стали підґрунтям для залишення обвинувального вироку заявника без змін (див. пункт 27). Верховний Суд не пояснив, чому він вважав, що ці докази не були скомпрометовані зізнавальними показаннями заявника, попри ознаки, що вони були одержані завдяки його зізнавальним показанням. Суд не вважає, що така оцінка могла бути безпечно зроблена за відсутності повного повторного розгляду справи.

75. Суд також зауважує, що Верховний Суд визнав зміну рішення після виключення частини доказів переглядом з «меншим ступенем втручання», який був доцільним у справі заявника (у порівнянні, вочевидь, з поверненням справи на новий розгляд) і який не мав би впливу на переконливість інших доказів у справі та не призвів би до обмеження процесуальних прав заявника (див. пункт 32). Як у згаданих рішеннях у справах «Яременко проти України (№ 2)» (*Yaremenko v. Ukraine (no. 2)*), пункт 66) та «Шабельник проти України (№ 2)» (*Shabelnik v. Ukraine (no. 2)*), пункт 56), Суд вважає, що питання, чи було інших доказів достатньо для підтвердження вини заявника, саме собою вимагало б ретельного дослідження усієї доказової бази у справі, що могло бути забезпечено лише повним повторним розглядом, а не дуже обмеженим переглядом, здійсненим Верховним Судом.

76. Відтак, Суд також вважає, що після виключення таких важливих доказів, справа заявника вимагала повного повторного розгляду, і оскільки такого повторного розгляду здійснено не було, заявник був позбавлений права на належний час і можливості для підготовки свого захисту в оскаржуваному провадженні. Він не зміг спрогнозувати обсяг перегляду, який буде проведено Верховним Судом, або які докази будуть виключені чи залишаться. Тому він не міг передбачити, як загальна оцінка справи вплине на перегляд, і тому не міг обґрунтувати свою позицію.

77. Насамкінець Суд повертається до тлумачення Верховним Судом висновків Суду. Зокрема, Верховний Суд у своїй постанові зазначив, що Суд ґрунтував свої висновки щодо порушення прав заявника на «окремих суттєвих процедурних помилках», але ці помилки не ставили під сумнів результати провадження в цілому і не означали, що вирок заявника не був справедливим та не відповідав Конвенції (див. пункт 33, в якому наведено цитати відповідних частин постанови Верховного Суду). У зв'язку з цим Суд повторює свої висновки у пункті 67 рішення 2019 року, що не було переконливо доведено, що загальну справедливість кримінального провадження не було неоправно порушено обмеженням доступу до захисника 12 грудня 2004 року (див. пункт 19, в якому наведено цитату). Хоча Суд сформулював свій висновок у негативному ключі, будь-якому читачеві мало бути зрозуміло, що Суд вважав, що загальна справедливість у справі заявника справді була неоправно порушена. Також вбачається, що автентичний переклад рішення 2019 року українською мовою правильно відображає сказане Судом.

78. Тлумачення Верховним Судом висновків Суду у рішенні заявника 2019 року, таким чином, не повністю відповідало висновкам Суду і, можливо, стало однією з причин, чому обвинувальний вирок заявника не був повністю скасований, а справа – не направлена на новий розгляд.

79. Загалом, з огляду на зазначені міркування, Суд вважає, що перегляд справи заявника, здійснений Верховним Судом, характеризувався декількома недоліками і не відповідав вимогам справедливого судового розгляду, як це передбачено статтею 6 Конвенції.

80. Отже, було порушено пункт 1 та підпункти «b» – «d» пункту 3 статті 6 Конвенції.

II. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

81. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише

РІШЕННЯ У СПРАВІ «АЛАХВЕРДЯН ПРОТИ УКРАЇНИ»

часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію.»

А. Шкода

82. Заявник вимагав 50 000 євро в якості відшкодування моральної шкоди. Він стверджував, що шкода, спричинена порушеннями Конвенції та невизначеністю, в якій він опинився, не могла бути компенсована лише декларативним рішенням.

83. Уряд заперечив проти цих вимог як необґрунтованих та надмірних.

84. Суд присуджує заявнику 3 600 євро в якості відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись.

В. Судові та інші витрати

85. Заявник також вимагав 7 500 євро в якості компенсації судових та інших витрат, понесених під час провадження у Суді. На підтримку своїх вимог заявник надав договір між ним та його захисником, в якому була встановлена погодинна ставка у розмірі 150 євро та передбачено відстрочку в оплаті наданих послуг до ухвалення рішення Судом. Заявник також надав акт виконаних робіт, в якому вказувалося про 23 години, витрачені на підготовку заяви до Суду, та 27 годин, витрачених на підготовку зауважень. Він просив перерахувати цю суму безпосередньо на банківський рахунок свого захисника.

86. Уряд заперечив проти цих вимог як надмірних.

87. Відповідно до практики Суду заявник має право на компенсацію судових та інших витрат, лише якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їхній розмір – обґрунтованим. У зв'язку з цим Суд зазначає, по-перше, що хоча заявник ще не сплатив суму своїх витрат на правову допомогу, він зобов'язаний зробити це за договором. Крім того, з огляду на наявні в його розпорядженні документи та зазначені критерії, і пам'ятаючи, що заявнику вже було надано 850 євро в межах надання правової допомоги Суду, Суд вважає за належне присудити заявнику 5 000 євро в якості компенсації судових та інших витрат та додатково суму будь-якого податку, що може йому нараховуватися. На прохання заявника суму, присуджену за цим пунктом, слід сплатити безпосередньо на банківський рахунок пана М. Тарахкала (див. подібний підхід в рішенні у справі «Белоусов проти України» (*Belousov v. Ukraine*), заява № 4494/07, пункти 116 і 117, від 07 листопада 2013 року).

88. Суд також вважає за належне призначити пеню на підставі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* заяву прийнятною;
2. *Постановляє*, що було порушено статтю 6 Конвенції;
3. *Постановляє*, що:
 - (а) упродовж трьох місяців з дати, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач повинна сплатити заявнику такі суми, які мають бути конвертовані в національну валюту держави-відповідача за курсом на день здійснення платежу:
 - (i) 3 600 (три тисячі шістсот) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися, в якості відшкодування моральної шкоди;
 - (ii) 5 000 (п'ять тисяч) євро та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватися заявнику, в якості компенсації судових та інших витрат, які мають бути сплачені безпосередньо на рахунок пана М. Тарахкала;
 - (б) із закінченням зазначеного тримісячного строку до остаточного розрахунку на зазначені суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти;
4. *Відхиляє* решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою та повідомлено письмово 26 червня 2025 року відповідно до пунктів 2 і 3 Правила 77 Регламенту Суду.

Мартіна Келлер
(*Martina Keller*)
Заступник Секретаря

Катержіна Шімачкова
(*Kateřina Šimáčková*)
Голова